tirmeye karar verdiler (1023). Vezirler, asiller, kumandanlar ve halk yeni halifeyi seçmek üzere Kurtuba Ulucamii'nde toplanmaya çağırıldı. Halifelik için üç aday vardı: Süleyman b. Murtazâ, Muhammed b. Abdurrahman ve Abdurrahman b. Hişâm. Hammûdîler tarafından sürgüne gönderilen Abdurrahman kısa bir süre önce gizlice Kurtuba'ya dönmüştü. Kurtubalılar'ın Berberîler'le mücadelesine şahit olmuş ve hilâfeti ele geçirmek için ümitlenmişti. Ancak bu mücadelede önemli rol oynayan vezirler, ayaklanmadan arzu ettikleri başarıyı elde edemedikleri için itham ettikleri bazı memurlarını hapse atıyorlardı. Hatta bir ara Abdurrahman'ı da tevkif etmeyi planladılar. Fakat daha sonra onu da aday listesine koymayı uygun buldular. Herkes Süleyman b. Murtazâ'nın halife seçileceğine kesin gözüyle bakıyordu. Halife seçiminin yapılacağı Ulucami'ye önce vezir Abdullah b. Muhâmis ile beraber Süleyman, ondan hemen sonra da etrafında askerler ve kalabalık bir halk kitlesiyle Abdurrahman geldi. Camiye girince taraftarları onu halife olarak alkışladılar. Vezirler şaşırdı, fakat sonunda Abdurrahman'ın halifeliğini tanımak zorunda kaldılar. Süleyman da istemeyerek onları takip etti ve Abdurrahman'ın yanına giderek elini öptü. Muhammed b. Abdurrahman da aynı şekilde biat etti ve Abdurrahman el-Müstazhir unvanıyla halife ilân edildi (13 Ramazan 414/29 Kasım 1023).

Abdurrahman, meşhur fakih İbn Hazm'ı vezir tayin ettikten sonra muhalefetinden çekindiği ileri gelen bazı Kurtubalılar'ı tevkif ederek mallarına el koydu. Fakat mahkûmlar, dışarıdaki yakınları ve **sâhibü'ş-şurta*** nın yardımıyla hapishaneden kaçmayı başardılar. Bunlar arasında Muhammed b. Abdurrahman da vardı. Muhalifler halkın ayak takımını kışkırtarak Abdurrahman aleyhinde büyük bir isyan başlattılar ve halifelikte henüz kırk yedinci gününü doldurmadan onu azlederek Muhammed b. Abdurrahman'ı el-Müstekfî unvanıyla halife ilân ettiler. Müstekfî, selefi ve onun taraftarları aleyhinde büyük bir kampanya başlattı. V. Abdurrahman saklandığı hamamın külhanında yakalandı ve Müstekfî'nin gözleri önünde parçalanarak hunharca öldürüldü (18 Ocak 1024). Geride evlât bırakmadan ölen V. Abdurrahman aynı zamanda iyi bir şair ve hatip idi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hazm, *Cemhere* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1982, s. 101; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis*, Kahire 1966, s. 25-26; Dabbî, *Buġyetü'l-mültemis*, Kahire 1967, s. 31-32; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi: el-Kâmil fi't-târîh Tercümesi*, IX (trc. Abdülkerim Özaydın), İstanbul 1987, s. 216-218; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muġrib fî ḥule'l-Maġrib* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1964, I, 54; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXIII (nşr. Ahmed Kemâl Zekî — M. Mustafa Ziyâde), Kahire 1980, s. 435-436; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâʾ*, XVII, 347, 397; İbn Haldûn, *el-ʿİber*, Bulak 1284 — Beyrut 1399/1979, IV, 152; Makkarî, *Nefḥu't-ṭîb* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, I, 301, 436, 437, 488-490; III, 549; IV, 208; Zambaur, *Manuel de Généalogie et de Chronologie Pour l'Histoire de l'Islam*, Hannover 1927, s. 4; R. Dozy, *Spanish Islam* (trc. F. Griffin Stokes) London 1972, s. 572-575, 581-583; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain, Its History and Culture*, Minnesota 1974, s. 32, 47-48; C. E. Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi* (trc. Erdoğan Merçil — Mehmet İpşirli), İstanbul 1980, s. 13; S. M. İmâmüddin, *Muslim Spain*, Leiden 1981, s. 153; Ziriklî, *el-Aʿlâm* (nşr. Züheyr Fethullah), Beyrut 1984, III, 341; David Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party Kings*, Princeton 1985, s. 77; C. F. Seybold, "Abdurrahman", *İA*, I, 47; E. Lévi-Provençal, "ʿAbd al-Raḥmān V", *EI²* (İng.), I, 84; A. Huici Mirando, "Ḥammūdids", *EI²* (İng.), III, 147.

 ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

ABDURRAHMAN ABDİ PAŞA

(ö. 1098/1686)

**Osmanlı veziri,
Budin eyaletinin son beylerbeyi.**

Askeriyeden yetişti. 1668'de yeniçeri ağası oldu. Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın yanında Lehistan ve Girit seferlerine katıldı; özellikle Kandiye'nin fethinde önemli hizmetlerde bulundu. 1674'te Bağdat, iki yıl sonra Mısır, 1681'de de Bosna valisi oldu. Daha sonra sırasıyla Kamaniçe muhafızlığı, Budin valiliği ve Macaristan serdarlığına getirildi. Bir ara Halep valiliği de yapan Abdi Paşa, 1685'te ikinci defa Budin beylerbeyiliğine tayin edildi. Ertesi yıl 90.000 kişilik Haçlı kuvvetlerinin Budin'i kuşatması üzerine, emrindeki 16.000 kadar Türk askeriyle şehri iki buçuk ay savundu. Düşman ordusunun tepeleri tutması yüzünden dışarıdan yeterli yardım alınamadı ve Budin düşman eline geçti. Seksen yaşlarında bulunan Abdi Paşa da bizzat katıldığı bu çarpışmalar sırasında şehid düştü. Onun şehid olduğu yere daha sonra Macarlar tarafından Türkçe ve Macarca bir kitâbe konulmuştur. Bu yenilgiyle, yüz elli yıldan beri Türk şehri olan Budin

Abdurrahman Abdi Paşa'nın şehid olduğu yere dikilmiş kitâbeli taş - Macaristan

kesin olarak Osmanlı hâkimiyetinden çıkmış, ardından Macaristan'ın öteki bölgeleri de birer birer kaybedilmiştir.

Bağdat valiliği sırasında Ma'rûf-i Kerhî'nin türbesini tamir ettiren Abdi Paşa, kaynaklarda cömert, cesur ve rindmeşrep bir kimse olarak vasıflandırılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, III, 316; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 470; Abdülkadir Özcan, *Defterdar Sarı Mehmed Paşa-Zübde-i Vekāyiât, Tahlil ve Metin* (doktora tezi, 1979), İÜ Ed. Fak., Tarih Semineri Kitaplığı, nr. 3276, s. 304, 332-336; *TA*, I, 42.

 ABDÜLKADİR ÖZCAN

ABDURRAHMAN b. ÂİZ

(عبدالرحمن بن عائذ)

Ebû Abdillâh Abdurrahmân
b. Âiz el-Ezdî es-Sümâlî
(ö. 83/702'den sonra)

Şamlı muhaddis tâbiî.

Kaynaklarda el-Kindî, el-Hımsî, el-Yahsubî, es-Sümâlî (es-Sümânî) nisbeleriyle yer alan Abdurrahman, bazı biyografi müelliflerince sahâbî sayılmışsa da sahâbî değil, tâbiî neslinin büyük âlimlerindendir. Güvenilir bir râvi olarak bilinmektedir. Hz. Ömer, Ali, Muâz b. Cebel, Ebû Zer, Abdullah b. Amr b. Âs, İrbâz b. Sâriye başta olmak üzere birçok sahâbîden hadis rivayet etti. Şamlılar'ın

genellikle yaptığı gibi, Hz. Peygamber ve bazı sahâbîlerden bizzat hadis almış gibi mürsel rivayetlerde bulundu. Kendisinden de Mahfûz b. Alkame, Simâk b. Harb, Safvân b. Amr, Yahyâ b. Câbir ve diğer bazı kişiler rivayette bulunmuşlardır.

Haccâc'a karşı savaşan İbnü'l-Eş'as kumandasındaki orduya katıldı (702) ve Cemâcim çatışmasında esir düştü. Daha sonra Haccâc'ın huzuruna çıkarılmış, Haccâc ona geceyi nasıl geçirdiğini sormuş, o da, "Allah'ın da, şeytanın da, kendimin de istememdiği şekilde geçirdim" demiş, Haccâc, "Bu ne biçim söz?" diye onu azarlayınca, "Evet, Allah geceyi ibadetle ihya etmemi isterdi, ben yapamadım; şeytan fâsık ve dinsiz olarak gecelememi arzu ederdi, onu da yapamadım; ben ise hür ve evimde çoluk çocuğumla beraber olmayı isterdim, bu da olmadı" tarzında cevap vermiştir. Bunun üzerine Haccâc kendisini serbest bırakmıştır. Nesâî'nin güvenilir kabul ettiği Abdurrahman b. Âiz'in rivayetleri dört meşhur sünende yer almıştır. Nerede ve ne zaman vefat ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Abdurrahman'dan geriye birçok kitap kalmıştır. Humuslular onun kitaplarında ahkâma dair bir hadis bulunca, kendisine olan saygı ve güvenlerinden dolayı, o hadisi mescidin kapısına asar ve gereğini yerine getirmeğe çalışırlardı.

BİBLİYOGRAFYA:

Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî v.dğr.), Haydarâbâd 1360-80/1941-60 → Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), V, 324-325; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, Haydarâbâd 1371-73/1952-53 → Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübi'l-ilmiyye), V, 270; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 464; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, IV, 487-489; İbn Hacer, *el-İsâbe*, Kahire 1328, II, 405; III, 151; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 203-204.

 İSMAİL L. ÇAKAN

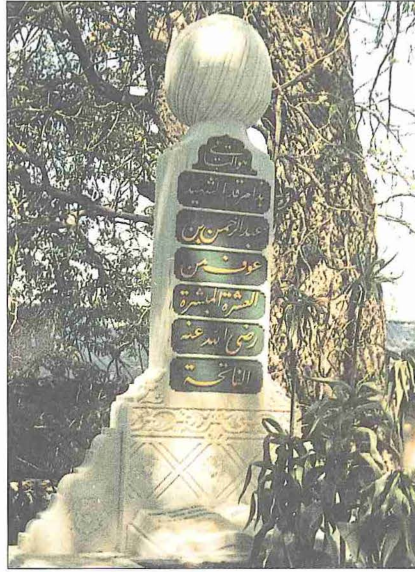
ABDURRAHMAN b. AVF

(عبدالرحمن بن عوف)

Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Avf b. Abdiavf el-Kureşî ez-Zührî (ö. 32/652)

Hz. Peygamber'e ilk iman eden ve cennetle müjdelenen on sahâbîden biri.

Fil Vak'ası'ndan (571) on yıl kadar sonra Mekke'de doğdu. Câhiliye döneminde Abdü Amr veya Abdü'l-Kâ'be olan adı, müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından Abdurrahman olarak değiştirildi. Genç yaşından itibaren ticaretle uğraştı. Câhiliye devrinde de içki içmeyen ve güzel ahlâka sahip biri olarak tanınırdı. Hz. Ebû Bekir ile olan eski dostluğu, onun vasıtasıyla müslüman olmasını sağladı. İlk sekiz müslümandan biri olan Abdurrahman, Mekke müşriklerinin baskı ve işkenceleri yüzünden önce Habeşistan'a, sonra da Medine'ye hicret etti. Hz. Peygamber onunla ensardan Sa'd b. Rebî' arasında kardeşlik bağı (**muâhât***) kurdu.

Abdurrahman b. Avf'a izâfe edilen mezar-Siirt

Hz. Peygamber'le birlikte bütün savaşlara katıldı. Uhud'da yirmiden fazla yara aldı, hatta ayağındaki yaralar sebebiyle topal kaldı. Hicretin altıncı yılında (628) Dûmetülcendel üzerine yapılan bir seferde, Hz. Peygamber onu seriyye kumandanlığına getirdi ve başına sarık bağladı. Savaşı kazanınca Peygamber'in tâlimatı üzerine kabile reisinin kızı ile evlendi. Tebük seferi sırasında imamlık ettiği bir namaza Hz. Peygamber de iştirak etti. Böylece Ebû Bekir gibi o da Resûlullah'a imamlık yapmış oldu. Vefatında Hz. Peygamber'i kabre indiren dört sahâbîden biri Abdurrahman idi.

Hz. Ebû Bekir'in halifeliği sırasında ona müsteşarlık yaptı. Nitekim Ebû Bekir, ölümünden önceki hastalığı sırasında, Ömer b. Hattâb'ı yerine halife seçme düşüncesini ilk defa ona açmıştır. Abdurrahman b. Avf Hz. Ömer'in hilâfetinde de bu görevine devam etti. Ashâb-ı kiram halifeye arzetmekten çekindikleri meseleleri onun vasıtasıyla intikal ettirirlerdi. Ömer'e bu derece yakınlığı sebebiyle zaman zaman geceleri Medine sokaklarında onunla birlikte dolaşarak asayişi kontrol ederlerdi. Bu dönemde Abdurrahman, hac emirliği ve beytülmâl muhafızlığı da yaptı. Halife Ömer, Mecûsî bir köle tarafından hançerlenince Abdurrahman'ı imamlığa geçirdi ve kendisinden sonra iş başına gelecek halifeyi belirlemek üzere tayin ettiği altı kişilik şûraya Abdurrahman'ı da dahil etti. Hz. Osman ve Ali'den başka kendisi de aday olduğu halde, adaylıktan çekilerek halifeyi bizzat tayin etme yetkisini üzerine aldı. Daha sonra şûra üyeleriyle ayrı ayrı görüştüğü gibi, İbn Kesîr'in belirttiğine göre, üç gün süreyle, geceli gündüzlü, ekseriya uykusunu terkederek ordu kumandanlarıyla, eşrafla, kadın erkek Medine halkıyla ve dışarıdan gelenlerle teker teker veya toplu halde, açık veya gizlice görüşerek bir çeşit "kamuoyu yoklaması" yaptıktan sonra Osman b. Affân'ı halife ilân etti. Hz. Osman'ın halifeliğinde de müsteşarlık ve hac emirliği görevlerine devam eden Abdurrahman, halifeye zaman zaman çeşitli ikazlarda bulunmuştur.

Abdurrahman b. Avf yetmiş beş yaşlarında Medine'de vefat etti; vasiyeti üzerine cenaze namazını Hz. Osman kıldırdı. Vefat yeriyle ilgili klasik kaynaklardaki bu bilgiler yanında, Siirt Pervari yöresindeki halk, öteden beri onun mezarının Pervari'ye bağlı Yukarı Balcılar köyünde olduğuna inanmaktadır. Yakın zamanlarda mermerle çevrilen mezar, bölgenin önemli ziyaret yerlerinden biridir. Bu inanış, **aşere-i mübeşşere***'den olan Abdurrahman b. Avf'a karşı yöre halkının beslediği sevginin bir nişânesi kabul edilmelidir.

Abdurrahman b. Avf, hem Câhiliye döneminde, hem de İslâm devrinde ticaretle meşgul olarak büyük bir servet kazanmış, servetini Allah yolunda harcamaktan çekinmemiştir. Beş yüz deve yükü tutan büyük bir kervanı bir defada bağışlayacak, ayrıca bir günde otuz köleyi âzat edecek derecede cömertti.

Hz. Peygamber'den hadis rivayet etmekte son derece titiz davranmış, bu sebeple de pek fazla hadis nakletmemiştir. Kaynaklarda ondan rivayet edilen altmış beş hadise rastlanmaktadır.